

Osmanlılara Karşı İttifak Arayışları: Safevî Elçisi Hüseyin Ali Bey'in Avrupa Temasları (1599-1602)

Emrah NAKİ*

Öz

Batı'daki Hıristiyan kralların İran'a olan ilgisi, Timur'un I. Bayezid'i yendiği Ankara savaşından sonra başladı. 1404'te Kastilya ve León kralı III. Enrique'yi temsilen Ruy Gonzalez Clavijo'nun başkanlığındaki heyetin İran'a varması, Batı-İran ilişkileri açısından ilk olarak kabul edilebilir. 1453'te Bizans'ın düşüşüyle birlikte Osmanlılar, Batı aleyhine Doğu ve Akdeniz'deki ticari ilişkileri tehdit ederek ilerleyişlerini sürdürdüler. Memlüklerin yerini alan Osmanlıların Kızıldeniz'e akan baharat ticaretini Portekizlilere karşı koruyup Basra körfezi ve Hint Okyanusu'nda verdiği mücadeleler, güney siyasetini ifade etmekteydi. Öte yandan Akdeniz'de İspanya'ya, karada ise Viyana'ya kadar uzanarak Habsburglarla çatışması neticesinde, 16. yüzyılda Batı'nın farklı cephelerinde Osmanlılara karşı ittifak arayışları ortaya çıktı. Öyle ki Safevî Devleti'nin kuruluşundan sonra Hıristiyan devletlerin hamisi olan İspanyol Habsburgları ve Portekiz Krallığı, aynı düşman tarafından tehdit edildikleri bilinciyle İran'daki Türk devletiyle yakınlaşma çabası içine girdiler. Portekiz ve İspanya krallıklarının İspanya çatısı altında birleştiği dönemde (1580-1640), Safevî Devleti ve Portekiz-İspanyol Krallığı arasındaki ilişkiler, Portekiz'in Basra körfezindeki kalıcı konumu sebebiyle ve Osmanlı ilerleyişini frenleme ihtiyacından dolayı arttı. Bu bağlamda incelediğimiz Safevî Sefiri Hüseyin Ali Bey'in Avrupa temasları, Şah Abbas idaresindeki Safevî Devleti'nin en parlak çağını yaşadığı bir dönemde Osmanlı Devleti'ne karşı girişilen en kapsamlı ittifak arayışlarını neden ve sonuç ilişkisi içinde gösterme denemesidir.

Anahtar Kelimeler: İspanya, Portekiz, İran, Osmanlı, Şah Abbas

A Search for Alliances Against the Ottomans: Contacts of the Safavid Envoy Hüseyin Ali Bey with the European States (1599-1602)

Abstract

The Christian kings became interested in Iran after the Battle of Ankara with the defeat of the Ottomans by Tamerlane. Henry III the king of Castile and León assigned Ruy Gonzalez Clavijo to lead a delegation to Iran in 1404, which can be regarded as the first diplomatic step in the Western-Iranian relations. After the fall of Constantinople in 1453, the Ottoman Empire continued extending its territorial expansion over the Balkans and then central Europe. The Ottoman expansion posed a threat against the trade relations in the Levant, Persian Gulf and Mediterranean. The Ottomans

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, emrahnaki@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3594-1340>

ended the Mamluk rule in Egypt and Red Sea in 1517 and began to protect the spice trade routes against the Portuguese immediately. On the other hand, the Habsburg monarchies were in need for making alliances against the increased Ottoman threat over the western Mediterranean and central Europe on different fronts of the West, the establishment of the Safavid Empire in Iran gave opportunity to the Spanish Habsburgs to make a joint effort with the Kingdom of Portugal for the sake of defending the Christian realm, because both the Safavids and the Habsburgs were being threatened by the same enemy, that is the Ottomans. During the period when the Portuguese and Spanish kingdoms were united under the Spanish umbrella (1580-1640), the relations between the Safavid Empire and the Portuguese-Spanish Kingdom had intensified due to Portugal's permanent presence in the Gulf of Basra and her efforts to prevent the Ottomans from taking control of the Indian Ocean. In this context, this paper aims to make a significant contribution to the diplomatic relations of the seventeenth century between the West and the East with the case of the contacts of Hüseyin Ali Bey, the Safavid envoy, with the European states. It also aims to examine the nature of the anti-Ottoman alliances during the period of the Safavid Golden Era.

Keywords: *Spain, Portugal, Iran, Ottomans, Shah Abbas*

Giriş

Bu çalışma, İspanyol arşivleri ışığında hazırlanmış olup dünya literatüründen ziyade Türkiye’de çıkan benzer konulardan işleniş açısından farklılık göstermektedir. Şimdiye kadar Türkiye’de yayımlanmış çalışmalarda, bu konuyla ilgili ilk elden muazzam kaynakları ihtiva eden İspanyol arşivlerinin eksikliği göze çarpmaktadır. *Don Juan de Persia* eseri başta olmak üzere, daha çok ilk dili olan İspanyolcadan İngilizceye, İngilizceden de Farsçaya ve Farsçadan da Türkçeye çevirisinden yararlanan ikincil kaynaklara ağırlık veren çalışmalara burada yer verilmeyip birincil kaynaklar ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

25 Eylül 1507’de Alfonso Albuquerque, limanda 150-200 kalyon ile kadirga ve karada 20.000 adam bulunmasına karşın, sadece 400 adamla stratejik konumda bulunan Hürmüz adasını abluka altına aldı. Askeri alandaki teknolojik üstünlüğü sayesinde Portekizliler, ağır top ateşine maruz bıraktıkları Hürmüz Emirliğini, yıllık 15.000 *xerafin* altın vergi ve adada bir kale inşasına izin vermesi karşılığında kuşatmayı kaldırdılar. Fakat Albuquerque’nin Hürmüz’de tam hâkimiyet kurması 1515’teki ikinci seferinde mümkün oldu ve bu sefer vassalı yaptığı emiri yıllık 125.000 *xerafin* vergi ödemeye mecbur bıraktı. Portekizliler, Tatar, Ermeni ve Safevî mallarının pazar yeri olan Hürmüz adasında bir üst kurarak doğu-batı ticaret yollarının kontrolüyle ilgili önemli planı devreye sokmayı amaçlıyorlardı. Bu doğrultuda, Hürmüz vasıtasıyla önce Basra Körfezindeki ticareti kontrol altına almayı, sonra Kızıl Deniz’in giriş çıkışını kapatarak İskenderiye’ye doğru işleyen Doğu Hindistan ticaretini Ümit Burnu’na doğru yönlendirmeyi hedefliyorlardı. 1529’da Nuno da Cunha, Basra’yı ele geçirerek Bağdat üzerinden Halep’e İpek ve doğu baharatlarının taşındığı kervan ticaretine hâkim oldu. Fakat Portekizler, Kızıl Deniz’in girişindeki Aden Körfezi’ni tutup ve 1541’de Estêvão da Gama’nın artık

Osmanlıların egemenliği altında olan Süveys'e kadar gelerek bölgede yıkıcı saldırılar gerçekleştirmesine rağmen hedeflerinde başarısız oldular.¹ Önce 1547'de Osmanlılar Portekizlileri Basra'dan, sonra 1548'de Aden ve Yemen'in güneyinden kovdular.²

1543'de Portekizliler haraç yerine çok daha fazla kazanç sağlayan gümrüklerin gelirin el koydular. İran, Arabistan, Ermenistan, Tataristan ve Türkiye coğrafyalarının ticaret yollarının Portekiz Hindistanı ile birleştiği yer Hürmüz idi. Culfa Ermenileri, satmak için Hürmüz'e ipek ve ravent götürüyorlardı. Hazar Denizi'nden havyar, Bandel ve Moğolistan'dan gıda, özellikle Bahreyn'den hurma, Arabistan'dan at, Hürmüz çok sıcak olduğundan Basra'dan palmiye yaprağından yelpaze geliyordu. Hindistan'dan ilaç yapmakta kullanılan baharatlar, özellikle karabiber, pamuk ve pirinçten elbise ve kumaşlar geliyordu.³

Hürmüz'den İber Yarımadası'na ulaşım üç farklı güzergâhtan yapılmaktaydı. Afrika kıyısı boyunca ilerleyerek Ümit Burnu'ndan, İran'ı geçerek Moskova üzerinden ve Bağdat-Halep üzerinden Akdeniz'e çıkıyordu. Portekiz kralı İran'la Hindistan kral naibi ve Hürmüz kaptanı aracılığıyla iletişim kurmaktaydı. Seyahat gemileri Goa için Lizbon'dan senede bir defa olmak üzere 15 Mart'tan Nisan'ın ilk haftasına kadar demir alırken, Goa'dan Hürmüz'e giden gemiler ise senede iki kere olmak üzere 10 Kasım'dan Aralık ve Mart ayının sonuna kadar demir almaktaydılar. Sonuçta Lizbon-Hürmüz seyahati, Hindistan ya da Mozambik'te indi binti yapmayan kalyon ve karavelalarla 4 ay sürmekteydi. Seyahat kışın Hindistan sahili boyunca Hürmüz Boğazı'na kadar yapılmaktaydı. Baharda ise Umman Körfezi'nin girişindeki Ras al Hadd'e ulaşılmaktaydı. Gidiş ya da geliş otuz ya da kırk gün kadar, Hürmüz'den Safevî Şah'ının sarayına ise bir ay sürmekteydi. Portekiz kralının Hürmüz kapatani ile haberleşmesi ise önce kara yoluyla İskenderiye'ye, sonra Venedik üzerinden Lizbon'a yapılıyordu.⁴

Avrupa-Safevî İttifak Fikrinin Doğuşu

1578-1590 Osmanlı-Safevî savaşlarını bitiren Ferhad Paşa Antlaşması'ndan sonra,⁵ I. Abbas, krallığındaki kargaşayı sonlandırıp otoritesini kurmayı başardı. 1593'de Kutsal Roma İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti arasında patlak veren savaşta Hıristiyan Devletleri, Safevîleri de taraflarına çekmek ve doğu ve batıdan olmak üzere ortak bir seferde Osmanlı egemenliğine son vermek istemekteydiler. Daha önce 1587'de Gürcü prensi Simeón de Kartli, Papa'ya ve İspanya kralına bu amaçla bir elçilik yollamıştı. Simeón'un 1598'de Osmanlılara karşı ayaklanması ve aynı tarihlerde Anthony ve Robert

1- H. V. Livermore, *A History of Portugal*, Cambridge University Press, Great Britain 1947, s. 234-236.

2- Standford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Vol I, Cambridge University Press, USA 1976, s. 107.

3- Luiz Gil Fernández, *El Imperio Luso-Español y la Persia Safávida (1582-1605)*, Tomo I, Fundación Universitaria Española, Madrid 2006, s. 28, 31.

4- Fernández, *a.g.e.*, s. 47, 59-61.

5- İskender Bey Münşi, *Târîh-i Âlem'ârâ-yı Abbâsi* (History of Shah Abbas the Great), Vol. I, Çev. Roger M. Savory, Westview Press, USA 1930, s. 481-482.

Sherley kardeşler ile Portekizli Agustín keşişi Nicolás de Melo'nun İran'a varmasıyla Şah Abbas'ın bu yöndeki niyeti açıkça anlaşılacaktı.⁶

Mahiyetindeki otuz iki adamla birlikte Şah Abbas'ın İsfahan'daki sarayına varan Anthony Sherley, İskoçya kralının kuzeni olduğunu, tüm Hıristiyan prensler tarafından çok iyi tanındığı için herkesin ortak düşmanı Osmanlılara karşı açılacak savaşta Safevîleri ittifaka davet etmek amacıyla elçi olarak gönderildiğini Şah'a söyledi.⁷

Şah Abbas'ı Osmanlılara karşı savaş açmaya ikna edenler ne Gürcüler ne de İngilizlerdi. Yeniçeri ağası Mehmet Ağa'nın beraberinde üç yüz adamla İsfahan'a gelişi için seyrini değiştirdi. Osmanlı Devleti 1590 Barış Antlaşması'nı yenilemek istiyordu. Fakat Osmanlı elçisinin ilettiği talepler ölçüsüzdü. Şah'ın istila ettiği Horasan'ın Türkmenlere geri verilmesini, İran'a göç etmiş olan on bin ailenin iade edilmesini buyuruyordu. Daha da ötesi Osmanlı Sultanı, Şah'ın oğullarından birini 1594'de ölen yeğeni Haydar Mirza'nın yerine rehine olarak sarayına istiyordu. Buna çok öfkelenen Şah Abbas, Mehmet Ağa'nın bıyıklarını kestirip III. Mehmet'e gönderdi. Osmanlı sultanının tehditkâr tavrı Şah Abbas'ın Sherley'e kulak vermesini sağladı. Portekizlilerin Hindistan yoluyla birçok hediyenin yanı sıra Sherley'nin kendisini sadece İspanya kralına elçi göndermeyi teklif etti. Fakat büyük resme bakmayı bilen Anthony Sherley, Avrupa'da diğer başka kralların da bulunduğunu, Osmanlılara karşı Şah ile ortak hareket etmek istediklerini, bunların Romalı Papa, Almanya İmparatoru, İspanya Kralı, Polonya Kralı, Venedik Doçu, İngiltere Kraliçesi ve İskoçya Kralı olduğunu söyledi.⁸

Aynı tarihlerde İran'a Portekizli keşişler Alfonso Cordero ve Nicolás de Melo geldi. Hindistan genel engizitörü olarak görevini tamamlayan Nicolás de Melo, Cordero ile birlikte Roma'ya dönmek için Goa'dan yola çıkmıştı. Papa'nın ve İspanya kralının temsilcilerinin İsfahan'da bulunuşunu fırsat bilen Anthony Sherley, II. Felipe ve Papa'nın çıkarlarına ve tüm Hıristiyanlığa hizmet edecek olan ittifak önerisiyle Şah'ın huzuruna çıkmaya Portekizlileri ikna etmeyi başardı.⁹ Portekizli keşişler, Şah Abbas'ı Batı'ya elçi göndermesi hususunda teşvik ettiler. Ayrıca Şah Abbas'tan Anthony Sherley'in heyetinden ayrı olarak Papa'ya ve İspanya kralına hitaben bir mektup yazması için ikna ettiler. Nihayetinde Şah Abbas, tüm hazırlıkların yapıлып Sir Anthony'nin seçilecek Safevî elçisiyle birlikte adı zikredilen hükümdarları ziyaret etmesine ikna oldu. Anthony Sherley'in İran'a geri dönüşünü sağlamak için ise kardeşi Robert Sherley, on beş adamıyla birlikte rehine olarak kalacaktı.¹⁰

6- Fernández, *a.g.e.*, s. 79-80.

7- *Relaciones de Don Juan de Persia*, Real Academia Española Biblioteca Selecta de Clásicos Españoles, Madrid 1946. s. 198.

8- Sir E. Denison Ross, *Anthony Sherley and His Persian Adventure*, Taylor and Francis, London and New York 2005, s. 10-11; *Don Juan de Persia*, s. 197-199.

9- Sir Antony Sherley, *His Relation of his Travels into Persia*, Printed for Nathaniell Butter, and Ioseph Bagset, London 1613, s. 122-123.

10- *Don Juan de Persia*, s. 199.

Safevî Heyetin Avrupa Seyahati ve Hıristiyan Krallarla Diplomatik Temasları

Safevîlerle İttifakın gerçekleşmesi durumunda İspanya kralı kadırgalar, top ve mühimmat ve Hürmüz Adası'nın karşısında Bender Abbas'ta bulunan kaleyi vereceğini Portekizli keşişler Şah Abbas'a bildirdiler. Şah Abbas, Anthony Sherley'e Safevî elçisi olarak eşlik etmesi için zarif genç bir prens olan Hasan Han görevlendirildi. Fakat sonra bu görev altı tümenenden sorumlu bir *Kurçî*¹¹ olan Hüseyin Ali Beye tevdi edildi. Hüseyin Ali Bey, Moskova Büyük Düküne, Polonya kralına, Almanya imparatoruna, İngiltere kraliçesine, İskoçya kralına, Fransa kralına, Venedik Doçu'na, İspanya kralı ve Papa'ya verilmek üzere Şahın mektubunu taşıyordu.¹²

Anthony Sherley, İran'a giderken, dile olan kabiliyeti sayesinde, Türk kılığında Yunanistan üzerinden seyahatini gerçekleştirmişti. Fakat aynı yoldan geri dönmek mümkün olmamakla birlikte, Hindistan yolundan gitmek ise uzun bir okyanus yolculuğu demektir. Bu sebeple Tataristan ve Moskova üzerinden yolculuğun yapılmasında karar kılındı.¹³

9 Temmuz 1599'da başlayan yolculuğun heyetinde dört Safevî asilzadesi Oruç Bey, Ali Kuli Bey, elçinin yeğeni Hasan Ali Bey ve Bünyad Bey, on beş hizmetçi, iki keşiş, Sir Anthony ile birlikte beş tercüman ve on beş İngiliz bulunuyordu. Hediyelerle yüklü otuz iki deve, yeterince at ve bahsi geçenlerin eşyalarını taşıyan yük hayvanı heyete eşlik ediyordu.¹⁴

Bu arada Portekizli keşiş Nicolás de Melo, 12 Temmuz 1599'da Şah Abbas tarafından İspanya kralı ve Papa'ya yazılan mektupları, o sıralar İtalya'ya gitmek için hazırlanan Ermeni kökenli Angelo Corrai'ye verdi. Corrai, Kazvin'den Trabzon'a sonra gemiyle İstanbul'a ve ardından da Venedik ve Mantua üzerinden Roma'ya ulaşmış 31 Ekim 1599'da İspanyol elçisine mektupları teslim etti.¹⁵

İsfahan'dan yola çıkan elçilik heyeti, Devletabad'dan geçerek Kaşan, Save ve Kazvin'e vardı. Yedi sekiz gün kadar süren tüm bu yolculuktan sonra Gilan eyaletinde bulunan ve Hazar Denizi'nde Şahın birkaç gemisinin demir attığı tek liman olan Rudassen (Rudesar)'a ulaştılar. Temmuz ve Ağustos ayı boyunca ters esen sert rüzgâr ve fırtına yüzünden altı hafta kadar Hazar Denizi'ni geçmeyi beklediler. Zorlu geçen bir deniz yolculuğundan sonra Eylül ayı başlarında Volga nehri ağzına geldiler. Burada kadırgalara binip nehir boyunca seyrederek bir buçuk günde Astrahan'a vardılar. İki hafta kadar Ermeni, Safevî ve Japon tüccarların uğrak yeri olan Astrahan'da kaldıktan sonra 2 Ekimde beraberinde taşıdıkları tüm eşyaları gemilere yükleyip Volga nehrinin geniş ve derin sularında seyrederek Kazan'a bir uzaklıktaki Vlochan [Uluğ Han]'da karaya

11- Kurçiler ya da korucular, Safevî ordusunun dört ana unsurundan birini oluşturan süvari sınıfındandırlar. bk. Eralp Erdoğan, *Safevî Devleti'nin Askerî Teşkilatı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019, s. 76.

12- Fernández, *a.g.e.*, s. 86-87.

13- *Don Juan de Persia*, s. 199.

14- *Don Juan de Persia*, s. 200.

15- Fernández, *a.g.e.*, s. 90-91.

çıkıldılar. Ardından Kazan, Cheboksary ve Negson [Nijniy Novgorod]'dan geçip nihayet Moskova'ya ulaştılar.¹⁶

Portekizli keşiş Nicolás de Melo ve Safevî elçisi Moskova'da nazik karşılanırken, Anthony Sherley ise ajanlıkla suçlanarak kötü muameleye maruz kaldı. Rus Çarı kendisini soruşturmaları için büyük düklerini yolladı.¹⁷

Berberinde taşıdığı mektupları vermeyi reddeden Keşiş Nicolás de Melo, başka bir yoldan seyahatine devam etmek için kişisel işleri için o sıralar Moskova'da bulunan Doktor Pablo Milanés y Católico'nun evinde kalarak elçilik heyetinden ayrıldı.¹⁸ Arkasında yatan neden ise verilen borç sebebiyle Anthony Sherley ile Volga nehrinde kadirgaya seyrederken aralarında geçen kavgaydı. Nicolás de Melo, Sherley'e bin eskudo ve doksan küçük elmas borç vermişti.¹⁹ Tahsil etmek isteyince Sherley, dinlenmek için demir attıkları nehrin kıyısında gözlerden uzak gizlice sıkıştırdığı Portekizli keşişi suda boğmaya çalışmıştı. Safevî elçisinin tesadüfen oradan geçmesi ve olaya müdahale etmesi üzerine Nicolás de Melo İngiliz'in elinden kurtulmuştu.²⁰

Ağır yağmur ve kar yağışı sebebiyle beş ay kadar Moskova'da Rus Çarı Boris Godunov'un sarayında kalmak zorunda kalan elçilik heyeti Çar'dan izin belgesi aldıktan sonra 1600 yılının paskalya bayramında Moskova'dan ayrıldı. Günde ortalama 10 fersah yürüyerek yol alan heyet, Pereyslavl, Yaroslavl ve Rubinsk'ten geçtikten sonra Beyazdeniz'e çıkan Arhangelsk limanına vardı. Arhangelsk, Asya'nın kuzey bölgesinde ticaret yapan Fransız, İngiliz ve Alman gemilerinin uğrak limanıydı. Dört yüze yakın geminin bulunduğu limanın gümrük gelirlerinden Moskova büyük dükü büyük kazanç sağlamaktaydı.²¹

Anthony Sherley, limanda yük ve yolcu almak üzere bulunan eski püskü ve küçük kapasitedeki Flaman gemisiyle Şah'ın hediyelerinin bulunduğu oldukça ağır yükteki sandıklarla birlikte seyahat etmenin tehlikeli olduğunu düşünüyordu. Hüseyin Ali Bey'e, sağlam ve ağır yük taşımaya daha uygun, yakın bir İngiliz arkadaşına ait bir geminin Arhangelsk limanında olduğunu, taşıdıkları malları ona teslim ederlerse Roma'da geri alacaklarını söyledi. Ağzı laf yapan ve karşısındaki kişiyi kolay ikna etme kabiliyeti olan Sherley, Safevî elçisini sandıkları vermeye razı etti.²²

İsveç'i sahili boyunca seyreden elçilik heyeti, fırtına ve İngiliz korsan saldırılarının eksik olmadığı altı hafta süren bir yolculuktan sonra Hollanda'nın kuzeyindeki Vlieland adasına ulaştı.²³ Ardından tekrar gemiyle Almanya'nın Emdem limanına yöneldiler. Geri

16- "Abel Pinçon's Relation" için bk. Ross, *a.g.e.*, s. 80-81; 101-105.

17- "William Parry's New and Large Discourse" için bk. Ross, *a.g.e.*, s. 81-82.

18- Fray Antonio de Goueva, *Glorioso Triunfo de Tres Martires Españoles, Dos Portugueses y Frailes de la Orden de San Agustín y Un Castellano Hijo de Madrid*, por Juan Gonçales, Madrid 1623, s. 11.

19- *Don Juan de Persia*, s. 219.

20- Goueva, *a.g.e.*, s. 10.

21- *Don Juan de Persia*, s. 219-222.

22- *Don Juan de Persia*, s. 222-223.

23- "William Parry's New and Large Discourse" için bk. Ross, *a.g.e.*, s. 84.

kalan yolculuğu karadan gerçekleştirerek 20 Ekim 1600'de Prag'a vakur bir giriş yaptılar. Oldukça gösterişli bir şekilde karşılanan heyet, 7 Kasım'da İmparator II. Rudolf tarafından huzura kabul edildi. Fakat Safevîler, Şah Abbas'ın elçilik heyetinin başının Hüseyin Ali Bey mi yoksa Anhony Sherley mi olduğu hususunda imparatorun sarayında oluşan şüphe hakkında hoşnutsuzdular.²⁴ Prag'daki İspanyol elçisi Guillén de San Clemente'nin III. Felipe'ye gönderdiği rapor, Şah Abbas'ın itimatnamesinde Hüseyin Ali Bey'in heyetin başı olduğunu doğruluyordu.²⁵

Şah Abbas, Osmanlılara karşı kurulması planlanan ittifak karşılığında Hıristiyan prenslere ticaret özgürlüğü teklif etmekteydi. Fakat İngilizler, Flaman isyancılar ve diğer başka milletler arasından tüccarların Hazar Denizi'nden İran'ın içlerine, oradan da Çin'in ticaret merkezlerine ulaşmalarını İspanyol Monarşisi oldukça tehlikeli bulmaktaydı.²⁶

İmparator II. Rudolf, 5 Şubat 1601'de Prag'dan ayrılan heyete yol masrafları için 2500 taler ve pahalı eşyalarla birlikte Nuremberg'e kadar eşlik etmesi için on üç at arabası verdi.²⁷

İspanyol elçisi Clemente'nin III Felipe'ye gönderdiği raporda:

Şah Abbas, Osmanlı Devleti'nin Safevî Devleti'nin ve tüm Hıristiyan krallıklarının ortak düşmanı olduğunu bildirmekteydi. Kurulacak ittifak neticesinde ortak düşmana karşı kararlaştırılan sürede açılacak savaşta tarafından altmış bin tüfekli asker ve süvarinin gönderileceğini garanti etmekteydi. Özellikle Osmanlıların askeri kaynak ve teminatlarını takviye eden tüm ticari faaliyetlerin baskılanması zaruruydu. Bu doğrultuda atılacak ilk adım tam yetkili elçilerin imparator ve ittifak üyeleri tarafından gönderilerek Batı'nın egemen güçlerinin elçiliklerinin İran'a yerleşmesiydi. Tüm müttefiklerin rızası olmandan savaşın çekilmemeli, barış ya da ateşkes görüşmeleri müştereken yapılmalıydı. Şah Abbas, şartlarının kabul edilmesi halinde Hıristiyanların topraklarında özgürce hareket edip yerleşebileceklerini ve her türlü ticari faaliyetlerini icra edebileceklerini vaat ediyordu.²⁸

Nürnberg ve Augsburg yolunu izleyen elçilik heyeti Şubat'ın ortalarında Bavyeralı elektör I. Maximilian tarafından karşılandıkları Münih'e vardı.²⁹ Güzergâhı Roma olan heyet, İmparatorluk topraklarını geride bırakarak İtalya topraklarına girdi. İki gün Mantua'da konakladıktan sonra Şah'ın mektubunu teslim etmek üzere Venedik'e yöneldiler. Bir günlük nehir yolculuğundan sonra önce Otranto'ya oradan da Venedik Cumhuriyeti topraklarında bulunan Verona'ya ulaştılar. Üç gün boyunca şehre girme izni alması için Venedik'e yolladıkları ulağın gelmesini beklediler. Fakat Venedikli idareciler

24- Fernández, *a.g.e.*, s. 99-100.

25- Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 707, Folio 24.

26- Fernández, *a.g.e.*, s. 99-100.

27- Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 707, Folio 25.

28- Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 707, Folio 28.

29- Ross, *a.g.e.*, s. 26.

o sıralar Osmanlı elçisinin şehirde bulunması sebebiyle gerekli izni vermeye cesaret edemediler. Venedikliler, Osmanlı elçisiyle önemli konuların müzakere edildiği bir sırada, Osmanlıların düşmanı olan Safevîlerin bir elçisinin aynı sıralarda şehirde olmasının tehdit olarak anlaşılmasından ve Osmanlı Devleti'nin gazabını üzerlerine çekmesinden korktular. Karşılaştıkları muamele karşısında öfkesini gizlemeyen Hüseyin Ali Bey başkanlığındaki elçilik heyeti, Ferrara'ya doğru yola koyuldu. Kente ulaştıklarında Floransa düküne geliş amaçlarını bildiren bir ulak yolladılar.³⁰

Floransa dükünün bulunmayışı sebebiyle baş kâhya Eneas Vaini tarafından konaklayacakları Pitti sarayında karşılanan elçilik heyeti, 16 Martta Floransa'ya giriş yaptı. 19 Martta heyete eşlik edenlerden üç Ermeni, dört Safevî ve on İngiliz'i kentte bırakarak Floransa'dan ayrılan Anthony Sherley ve Hüseyin Ali Bey, büyük dükün kardeşi don Juan de Medici tarafından karşılandıkları Pisa'ya vardılar. Şah'ın iyi niyet mektubunu teslim ettikten sonra 28 Martta Pisa'dan ayrılan heyet, 30'unda Floransa'ya geri döndü. Floransa'dayken Anhony Sherley, Papa VIII. Clemente'e gelişlerini haber vermek için mektup yolladı ve bir gün sonra Roma'ya doğru hareket ettiler. Yol üzerindeki Siena'da duran heyet, Papalıktan gelecek izin belgesini beklemeye koyuldu.³¹

Üç gün sonra Papa, heyeti karşılaması ve gereken prosedürü yerine getirmesi için bir kardinal yolladı. Bu arada Siena'dayken Hüseyin Ali Bey ile Anthony Sherley kavgaya tutuştular. Tartışmanın konusu Hüseyin Ali Bey'in 32 sandık dolusu hediyeyi Arhangelsk limanında Anthony Sherley'nin kaptan bir arkadaşına Roma'da geri almak üzere teslim etmesiydi. Roma'ya ulaştıklarında Sherley'in sözünün yalan olduğu ortaya çıktı. Sandıklar arasında Papa'ya sunulacak olan hediyeler de vardı. Görünen o ki Sherley, değerli ipek kumaşlarla dolu Şah'ın sandıklarını Baltık Denizi ya da Kuzey Okyanusu'nda İngiliz tüccarlara satmıştı.³²

İngiliz Anthony Sherley'in dalavereci kişiliği hakkında Roma'daki Venedik elçisi Giovanni Mocenigo da bahsetmekte, Doça ve Senato'ya 14 Nisan 1601'de gönderdiği mektupta elçilik heyetinin başının Hüseyin Ali Bey olduğunu, Anthony Sherley'in Safevî elçisinin hizmetinde bulunduğunu, Avrupalı hükümdarlara verilmek üzere Şah tarafından gönderilen hediyelerin İngiliz tarafından oyuna getirilip Safevî elçisinden alındığını yazıyordu. Hiçbir şekilde İngiliz'e güvenilmemesi gerektiğini, Sherley'in tek amacının hükümdarlardan para koparmak olduğunu vurguluyordu.³³ Neticede Hüseyin Ali Bey ve Anthony Sherley'in arası Roma'ya ulaşmayan sandıklar sebebiyle tamir olmaz şekilde bozuldu. Roma'da konuk edilişlerinin üçüncü gününde Papa tarafından huzura çağrılan Hüseyin Ali Bey, verecek hediyesi olmadığı için o gün davete icabet edemeyeceğini

30- *Don Juan de Persia*, s. 238-239.

31- Fernández, *a.g.e.*, s. 115-116.

32- *Don Juan de Persia*, s. 240-241.

33- Horatio F. Brown, *Calendar of State Papers and Manuscripts, Relating to English Affairs, Existing in the Archives and Collections of Venice, and in Other Libraries of Northern Italy (1592-1603)*, Vol. IX, London 1897. s. 451-452.

üzülerek bildirdi. Buna rağmen VIII. Clemente gelmelerinde ısrar etti.³⁴

Bu arada Safevî elçilik heyetinin başının kim olduğu muamma olarak kalmıştı. İngiliz ve Safevî elçilerden her biri kendisinin heyetin başı olduğu konusunda ısrar etmekteydi. Öyle ki Roma'da taraflar oluşmuş, kimisi Sherley'in kimisi ise Hüseyin Ali Bey'in elçilik heyetinin başı olduğu konusunda fikir beyan etmekteydi. Fakat Sesa dükü, III. Felipe'ye yazdığı 8 Temmuz 1601 tarihli mektupta Anthony Sherley'in ağzı laf yapan ve iyi anlaşılır olmasına rağmen yalancı ve güvenilmez bir adam olduğunu yazmaktaydı.³⁵

25 Nisan 1601'de Papa, akşamüzeri saat 6'da önce Anthony Sherley'i, bir gün sonra ise gece saat 9'da Hüseyin Ali Bey'i huzuruna kabul etti. Safevî elçisi, Sherley'in çaldığı mallar sebebiyle cezalandırılmasını talep edince; Papa, kendisini ziyaret edenleri, bilakis Safevî şahı tarafından barış teklifiyle gelenleri cezalandırmasının mümkün olmadığını, bu işi İspanya kralının yerine getirebileceğini söyledi. 2 Mayıs'ta Quirinal sarayında tekrar huzuruna kabul etti. Her iki elçi de Şah Abbas tarafından kendilerine verilen aynı mesajı taşımalarına karşın, Hüseyin Ali Bey'in heyetin lideri olduğunu papanın anlaması zor olmadı.³⁶

Papa'ya sunduğu Şah'ın mektubunda, Osmanlılara karşı kurulacak ittifakın her iki taraf için sağlayacağı yararlar belirtiliyordu. Kurulacak ittifak karşılığında Şah, Hıristiyanlara serbest ticaret ve dinlerini özgürce icra etme hakkı sunmaktaydı. Papa, 2 Mayıs'taki görüşmede elçilik heyetine sunduğu resmi yanıtında, Osmanlı karşıtı bir ittifakın kısa sürede ve kolayca kurulamayacağını, İmparator II. Rudolf'un Macaristan'da Osmanlı Devleti'yle savaştığını ve kendisinin de imparatora yardımla meşgul olduğunu, ortak düşman batıda savaşırken Şah'ın fırsattan istifade ederek arkadan saldırabileceğini belirtiyordu. Şah ile kurulacak ittifaka o kadar önem atfediyordu ki bu doğrultuda rahipler Francisco Costa ve Diego Miranda'yı elçi olarak Şah'ın sarayına göndermişti.³⁷

Elçiler arasında yaşanan ihtilafın çözümlenmesinin imkânsızlığı gören Papa, Safevî Şahını temsilen sadece Hüseyin Ali Bey'in beraberindeki Safevîlerin İspanya'ya III. Felipe'nin sarayına gitmesini istedi. 1601 yılı Mayıs'ının son günlerinde Anthony Sherley beraberindeki İngilizlerle birlikte Roma'dan ayrılmıştı. Gidişinden Safevîlerin haberi olmamıştı. Ağzı laf yapan ve oldukça zeki olan Sherley'in Doğu Hindistan işleriyle ilgili yararlılık göstereceğine inanılmaktaydı. Hüseyin Ali Bey'den gizli yapılan görüşmelerde İspanya kralının hizmetine girmeyi kabul eden Sherley, Papa'nın iyi niyet mektubu ile birlikte İran'a doğru yol alarak önce Ancona'ya, oradan da Ragusa'ya geçti.³⁸

Papa tarafından oldukça iyi ağırlanan Safevî heyeti, iki aydan fazla Roma'da kaldıktan sonra, İspanya'ya doğru yola çıkmak için izin istemek üzere VIII. Clemente'yi

34- *Don Juan de Persia*, s. 241-242.

35- Archivo General de Simancas, Estado, Serie K , Legajo 1630, Folio 119.

36- Fernández, *a.g.e.*, s. 121.

37- Ludovico Pastor (Ludwig von Pastor) , *Historia de los Papas en la Época de la Reforma y Restauración Católica*, Vol. XXIII, Traducción: Ramón Ruiz Amado, S.J., Gustavo Gili, Editor, Barcelona 1941, s. 268-269.

38- Fernández, *a.g.e.*, s. 122-124.

ziyaret etti. Papa, hem kendilerine eşlik etmesi, hem de yol masraflarını karşılaması için Barselona kilise özel heyeti üyesi Francisco Guasque'yi görevlendirdi.³⁹ Bu arada elçilik heyetindeki Hüseyin, Ali ve Rıza isimli Safevîlerden üçü Hüseyin Ali Bey'in tüm ısrarlarına rağmen Hıristiyan olmuş ve Roma'da kalmayı tercih etmişlerdi.⁴⁰

Arta kalan Safevî heyeti, 15 Haziran'da Roma'dan ayrılıp Cenova'ya vardı. Burada iki kadirge tutan heyet iki gün içinde Saona'ya, oradan da Fransa kıyısındaki Avignon'a ulaştı. İki gün papalık elçi yardımcısı tarafından konuk edilen elçilik heyeti, Nimes, Montpellier, Narbonne, Salses şehirlerinden geçtikten sonra Fransa'daki son durakları Perpignan'a vardı.⁴¹ Buradan yolculuklarında güvenliklerini sağlamaları için kent valisi tarafından yollanan on iki hafif süvari eşliğinde tehlikeli Pireneleri aşmış nihayet 15 Temmuz'da Barselona topraklarına ayak bastılar.⁴²

On gün kadar Feria dükü tarafından Barselona'da konuk edilen elçilik heyeti, Monserrat dağına aşarak üç gün boyunca Alburquerque dükü tarafından benzer bir şekilde ağırlandıracağı Zaragoza'ya doğru yolca çıktı. Kastilya topraklarındaki yolculuğuna devam eden heyet, Olivares köyüne ulaştığında, İspanya kralının ikametgâhı olan Valladolid'e gelişlerini haber vermesi için bir çevirmen yolladı. Buradan Tudela de Duero'ya geçen heyet, III. Felipe'den talimat gelinceye kadar sekiz gün bekledi.⁴³

Saray tarihçisi Luis Cabrera de Córdoba'ya göre, Hüseyin Ali Bey, beraberindeki on kadar Safevî ile birlikte 13 Ağustos 1601'de Valladolid'e girdi. Kendisini karşılamaya III. Felipe'nin baş kâhyası don Luis Henríquez, kraliyet sarayı hizmetçilerini taşıyan dört arabasıyla birlikte gitti. Tüm bu hizmetçiler, elçilik heyetine konaklamaları süresince hizmet edeceklerdi. İspanya kralının elini öpmesi için Hüseyin Ali Bey'in saraya kabulü 15 Ağustos'u buldu.⁴⁴ Safevî elçisi, III. Felipe'nin huzuruna çıkınca altın kumaştan yapılmış bir torbadan tülbentle sarılmış Şah'ın mektubunu çıkarıp öptü ve krala teslim etti. Şah Abbas'ın samimi dostluk ve ittifak önerisini sunduğunu, karşılığında büyük kazançlar elde edileceğini vurguladı.⁴⁵

Osmanlıların ticaret yollarının Hindistan'la birleştiren Hürmüz'e olan komşuluğu sebebiyle İran önemli bir coğrafyaydı. İspanyol-Portekiz Krallığı'nın egemenliğinde olan stratejik konumdaki adaya Osmanlı tehdidi uzun yıllardır devam etmekteydi. Bu bağlamda Safevîlerle kurulacak ittifak sayesinde Basra'dan Portekiz Hindistanı'na uzanan ticaret güven altına alınabilir, bölgedeki Osmanlı nüfusu baskılanabilirdi. El Consejo de Estado (Devlet Konseyi)'nin raporunda, Şah Abbas'ın mektubuna çok fazla

39- *Don Juan de Persia*, s. 243-244.

40- *A Chronical of the Carmelites in Persia and the Papal Mission of the XVIIth and XVIIIth centuries*, Vol. II, Eyre & Spottiswood, London 1939, 1279-1280.

41- *Don Juan de Persia*, s. 244.

42- Frederich Schwartz-Francesch Carreras y Candí, *Manual de Novells Ardits Vulgarment Apellat Dietari del Antich Consell Bacceloni (1597-1602)*, Vol. VII, Henrich y Companyia, en Comandita, Barcelona 1898, s. 364.

43- *Don Juan de Persia*, s. 244-245.

44- Don Luis Cabrera de Cordoba, *Relaciones de las Cosas Sucédidas en la Côte de España desde 1599 hasta 1644*, Publicadas de Real Orden, Madrid 1857, s. 110.

45- *Don Juan de Persia*, s. 247.

iyi niyet sergileyerek cevap verilmesi gerektiği, sağlam temellerle dostluk inşa etmek ve ittifak için derhal biri kiliseden bağımsız diğeri kilise adamı olan iki kişinin İran'a gönderilmesinin yerinde olacağı belirtildi. Kiliseden bağımsız olan elçilik görevini icra ederken, kilise adamının ise orada kendi kilisesini kurarak misyonerlik faaliyetlerini yerine getirmesi temenni edilmekteydi.⁴⁶

Uzun zamandır memleketinden uzak olan Hüseyin Ali Bey'e dönüş yolunda eşlik etmesi için Devlet Konseyi, elçi olarak Portekizli kaptan Antonio de Escobar'ı ve tercüman olarak Diego de Urrea'yı önerdi. Escobar kraliyetin sadık bir subayı olmakla birlikte Hindistan bakanlarıyla yazışmaları yapabilir ve İran'a gidecek elçilik heyetinin masraflarını Portekiz hükümetinden karşılayabilirdi.⁴⁷ Diğer şahıs Diego de Urrea ise Arapça, Farsça ve Türkçe olan hâkimiyetinden dolayı tercüman olarak eşlik edecekti. Fakat diğer elçinin din adamı olması önerisi rafa kalkmış gözüküyordu. Nihayetinde III. Felipe atamayı onadı.⁴⁸

8 Ekim 1601'de III. Felipe'nin Antonio Escobar'la Şah Abbas'a göndereceği mektup hazırды:

Don Felipe, Allah'ın inayetiyle Kastilya, León, Aragón, İki Sicilya, Kudüs, Portekiz, Navarra ve Las Indias (Güney Doğu Asya ve Amerika) kralı, Avusturya Arşidükü, Burgonya ve Milan dükü.

Pek vakur ve kudretli prens Şah Abbas, İran Kralı, bizim çok değerli ve sevgili dostumuz.

Elçiniz Hüseyin Ali Bey sarayımıza ulaştıktan sonra büyük bir sevgi ve arzusuyla karşılandı. Zatiâliniz tarafından gönderilen iki mektubu teslim alınca ve fikirlerinizi öğrenince hususi bir sevinç hissettim. Dünyada yaptığınız işlerin iyi şöhreti, geçmişte atalarınızın yaptıkları kadar takdire şayandır. Bu sebepten ötürü şahsınıza büyük hürmet etmekle birlikte, ileride burada en büyüğüne nail olacaksınız. Cömert yüreklilikle sunduğunuz ve benden de dilediğiniz dostluğu görmekten dolayı minnettarım. Samimi duygularımın bir nişanesi olarak, uzlaşma yollarını denesin, sıhhatiniz ve sevdiğiniz her şey hakkında beni bilgilendirsin diye size bir elçi yolluyorum. Adil olanı isteyerek kabul edeceğim ve zatiâlinizden her şey hakkında güzel mektuplar almayı bekleyeceğim. Tasarılarımız ve zamana ve elverişli durumlara göre ortak düşmana karşı yapılması gerekenlerle ilgili haberleşmekten mutluluk duyacağım. İyi niyet ve yüreklilikle teklif ettiğiniz yardım ve birlik önerisini kabul ediyorum. Elçimiz oraya gidince söylediklerimiz bilhassa anlaşılacaktır. Sözüünü etiğimiz konu bahsi geçen Hüseyin Ali Bey'e yazıyla bildirildi. Gönderdiğiniz şahıs basiret göstererek meseleyi burada o kadar aklı başında bir şekilde ele aldı ki bu yüzden mahiyetindekilerle birlikte lüks ve rahatı temin edildi. Bu topraklar hakkında öğrenmek istediğinizi, öteki şeylerle birlikte yaşadıklarını size anlatacaktır.

46- Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 493, Sin foliar.

47- Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 2636, Sin foliar.

48- José M. Floristán Imízcoz, "Intérpretes de lenguas orientales en la Corte de los Austrias: tres notas prosopográficas", *Silva, Estudios de Humanismo y Tradición Clásica*, 2 (2003), pp. 41-59, s. 43-45.

*Tanrı sizi korusun ve şahsınız ve gayretlerinizin dünyeviliği ve maneviyatında size bolca sadet versin.*⁴⁹

İspanyol-Portekiz Krallığı'nın egemenliği altında olan Hürmüz'deki valiye de ayrıca yazılarak Safevî tebaasına karşı iyi davranılması, ticaret yapmak için gelenlere geçiş serbestliği sağlanıp mallarını piyasa fiyatlarından satmalarına izin verilmesi ve herhangi bir ekstra vergiye tabi tutulmamaları buyuruluyordu.⁵⁰

Dönüş masrafları kraliyet tarafından karşılanan heyet, Hindistan'a doğru demir almak üzere Lizbon limanına gitmek için 11 Ekim 1601'de Madrid'e doğru yola çıktı.⁵¹ Bu arada Safevî elçilik heyetinde bulunan ve Hüseyin Ali Bey'in yeğeni olan Ali Kulu Bey, İran'a dönmeyi reddederek din değiştirip Cizvit tarikatına katıldı.⁵²

Lizbon'da elçi olarak heyete katılması düşünülen Antonio Escobar, yaş ve sağlık sorunlarını bahane ederek görevini yerine getiremeyeceğini ifade edip affını istedi.⁵³ Bunun üzerine 28 Ocak 1602'de Lizbon'dan Valladolid'e yazan Portekiz kral naibi ve Castel Rodrigo markisi Cristóvão de Moura e Távora, Antonio Escobar'ın yerine Luis Pereyra de la Cerda, Vasco Fernández Pimentel ve Gonzalo Vaz Coutino adlı beyefendilerden herhangi birinin İran'a elçilik görevini layıkıyla yerine getirebileceğini belirtti. İlk ikisini Hindistan'da yıllarca kraliyet hizmetinde bulunduğunu, Üçüncüsünün ise San Miguel adası valiliği yaptığı yazan Cristóvão de Moura e Távora'nın önerisi üzerine Luis Pereyra de la Cerda'a elçi olarak atandı.⁵⁴

Madrid, Tajo nehrini izleyerek II. Felipe tarafından inşa edilen Kraliyet yazlık evininin bulunduğu Aranjuez ve Got krallarının imparatorluk şehri olan ve İspanyol Roma'sı diye çağrılan Toledo ve Extremadura'dan geçen elçilik heyeti, yine eski bir kent olan Mérida'ya ulaştı. Roma dönemi kalıntılarının bulunduğu kentte bir gece kalmaya karar veren Hüseyin Ali Bey, konakladıkları eve kendilerini ziyarete gelen çok fazla insan olması sebebiyle kapıya adamlarından Fakih Amir'i dikti. Fakat gece yaşanan izdiham sırasında eve girmeye çalışan birisi Amir'i bıçaklayarak öldürüp sırta kadem bastı. Katilin bulunup cezalandırılması için en üst makamdan çalışmalar başlatıldı. Bu arada İslami geleneklere göre Fakih Amir'in defnedilmesi Mérida hakkında gülüşmelere yol açtı. Cenazeden sonra yoluna devam eden heyet, Lizbon'a varmadan önceki son durak olan Badajoz'da sulh hâkimi Don Juan de Avalos tarafından uğurlandı.⁵⁵ 8 Kasım 1601'de ise Goa'ya doğru demir alacağı Lizbon'a ulaştılar.⁵⁶

Fakih Amir'in öldürülmesinin peşini bırakmayan Hüseyin Ali Bey, don Cristóvão

49- Archivo General de Simancas, Estado, 187, Sin foliar; Archivo General de Simancas, Estado, 492, Sin foliar; Fernández, *a.g.e.*, s. 131.

50- AGS, E, 187, sf.

51- Córdoba, *a.g.e.*, s. 122.

52- *Don Juan de Persia*, s. 248.

53- AGS, E, 187, sf; AGS, E, 492, sf.

54- Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 188, Sin foliar; Fernández, *a.g.e.*, s. 135-136.

55- *Don Juan de Persia*, s. 252.

56- Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 186, Sin foliar.

de Moura'nın için sorumluluğunu üstlenme teklifiyle yetinmeyip Oruç Bey ve papaz Francisco Guasch'ı, meseleye en yüksek mertebeden el atsınlar diye İspanya kraliyet sarayına yolladı.⁵⁷ Fakat Oruç Bey Valladolid'e varınca Hüseyin Ali Bey'in yeğeni Ali Kulu Bey gibi din değiştirmeye karar verdi. Başpapaz Don Alvaro de Carvajal tarafından vaftiz edilen Oruç Bey, Don Juan de Persia, Ali Kulu bey ise Don Felipe de Persia ismini aldı.⁵⁸

Goa'ya gemilerin demir alması için deniz mevsiminin açılması beklendiğinden, bahara kadar Lizbon'da ikamet etmek zorunda kalan Hüseyin Ali Bey, davranışları sebebiyle rahatsızlık yaratmaya başlamıştı. Mérida'daki cinayetin failinin bulunamamış olmasından mıdır bilinmez, istekleriyle Portekizli yetkileri canından bezdirmişti. Moura, III. Felipe'ye Safevî elçisinin sabırsızlık ve açgözlülüğünden dem vurarak kral tarafından seyahati için verilen sekiz bin dukanın dört bininin derhal kendisine teslim edilmesini talep ettiğini bununla ülkesine varınca satmak için büyük miktarda mızrak, kılıç ve arkebüz satın almak istediğini yazıyordu.⁵⁹ III. Felipe ise Moura'ya istediği silahları alması için dört bin dukanın Hüseyin Bey'e verilmesini, fakat Goa'ya doğru gemiye bininceye kadar geri kalan dört bin dukanın kesinlikle teslim edilmemesini buyuruyordu.⁶⁰

Artık ismi Don Juan de Persia olan Oruç Bey, karısını ve oğlunu İran'a gidip getirene kadar Hıristiyan olduğunu Hüseyin Ali Bey'den gizlemeyi gerek gördüğünden, Safevî kılığında Lisbon'a dönmüştü. Hıristiyan olduğundan sadece kral naibi Moura'ya bahsetti. Karısını ve oğlunu getirmek için İran'a gitmesi gerektiğini söyleyince, hayatından endişe eden Moura, gitmemesi doğrultusunda tavsiyede bulundu. Fakat kısa sürede Hüseyin Ali Bey, Oruç Bey'in Hıristiyan olduğunu ve Don Juan ismini aldığını öğrendi. Oruç Bey'in sırtını yüzüne vurmadi. Fakat kapalı kapılar ardında, İran'a dönünce gereken cezayı vermesi için Şah'a tüm gerçeği anlatacağını yanındakilere öfkeyle söyledi. Bunu işiten Oruç Bey, çok geçmeden Hıristiyan olduğunu ve İspanya'da kalacağını Safevî elçisine söyledi. Durumu kabullenemeyen Hüseyin Ali Bey, Oruç Bey'i öldürmesi için Türkçe tercüman olarak hizmetinde bulunan eski bir Türk kürek mahkûmunu görevlendirdi. Oruç Bey cinayete kurban gitmekten Moura'nın yanına sığınarak kurtulabildi. Bu arada yakın arkadaşı Bünyad Bey'i de Hıristiyan olması için ikna edip beraber Valladolid'e döndüler. III. Felipe'nin Escorial'deki kraliyet sarayına gitmesi üzerine krala eşlik ettiler. Burada vaftiz töreni yapılan Bünyad Bey'e kral tarafından Don Diego de Persia adı verildi.⁶¹

Bahar yaklaşınca elçilik heyetinin Goa'ya doğru demir alma işi hız kazandı. 16 Mart 1602'de don Cristóvão de Moura, şahsi eşyalarını ve sekiz bin dukayı Hüseyin Ali Bey'e teslim edip San Roque gemisine bindirdi. Yıl sonuna doğru Goa'ya vardığında Hürmüz kalesinin karşısındaki Portekizlilere ait Comorão (Bender Abbas) kalesinin Safevî

57- Fernández, *a.g.e.*, s. 138.

58- *Don Juan de Persia*, s. 255.

59- AGS, E, 186, sf.

60- AGS, E, 187, sf.

61- *Don Juan de Persia*, s. 255-259.

ordusu tarafından kuşatıldığını⁶² ve Şah Abbas'ın komutanlarından Şiraz hanı Allah-verdi Han'ın, Arap, İranlı, Portekizli ve Türk tüccarların yılda değeri iki yüz bin düka altını aşan miktarda çıkarılan inciye satın almak için uğradıkları Bahreyn adasını,⁶³ ihanet suçuyla aldığını öğrendi. 24 Aralık 1602'de Portekizce olarak III. Felipe'ye, vaziyeti Şah Abbas'a ilettiğini, acil çözüm yolunun bulunacağını bildiriyordu. Nihayet 1603 yılının ilkbahar ayında Goa'dan Hürmüz'e, oradan da Şiraz ve İsfahan'a geçen Hüseyin Ali Bey'in görevi son buldu.⁶⁴

Sonuç

Eskinin egemen hükümdarlıkları, Avrupa'da yeni ortaya çıkan başat devletlere karşı askeri ve ekonomik üstünlüklerini kaybetmeye başladıkları 16. yüzyılın bitiminde, içinde buldukları krizden çıkmak adına iktisadi ve sosyal reformlar geliştirmek yerine, eski bildik askeri çözüm yolları arayışı içine girdiler. İngiltere ve Hollanda'nın başat güçler olarak belirip Portekiz-İspanyol Krallığı'nın ticaret yolları ve denizlerdeki üstünlüğüne son verdiği bu dönemde, krizin sorumlusu olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmak amacıyla kurulan diplomatik temaslar, gerilemeyi terine çevirmek için tek çare olarak görüldü. Alçak Ülkeler sorunu ve 1588 İngiltere Seferi yüzünden ezeli düşmanını devirmek için 1578-1590 Osmanlı-İran Savaşları'nı fırsata çeviremeyen İspanyol-Portekiz Krallığı'ndaki saray danışmanları, siyasal krizini çözüp Osmanlıların aleyhine doğuda potansiyel bir güç odağına dönüşen İran Türk devletine yönelik bildik siyaseti tekrarlamaktan öte bir yöntem geliştiremediler. Çok eskiye dayanan, aynı anda doğu ve batıdan olmak üzere iki taraftan Osmanlıları çember altına alma projesi, üç yıl süren Hüseyin Ali Bey önderliğindeki en kapsamlı diplomatik temaslara rağmen yine başarısızlıkla sonuçlandı. Bu projeden asla vazgeçmeyen İspanyol-Portekiz krallığı, Katoliklerin ruhani lideri Papa'nın da desteğini alarak sonraki yıllarda da İran'a elçi göndermeye devam edecekti.

62- Fernández, *a.g.e.*, s. 141-142

63- Don García de Silva y Figueroa, *Comentarios de D. García de Silva y Figueroa de la embajada que de parte del rey de España don Filipe III hizo al rey Xa Abas de Persia*, Ed. Manuel Serrano y Sanz, Tomo II, La Sociedad de Bibliófilos Españoles, Madrid 1905, s. 298.

64- Fernández, *a.g.e.*, s. 142.

Kaynakça

Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 186, Sin foliar.

Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 187, Sin foliar.

Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 188, Sin foliar.

Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 492, Sin foliar.

Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 493, Sin foliar.

Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 707, Folio 24.

Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 707, Folio 25.

Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 707, Folio 28.

Archivo General de Simancas, Estado, Serie K , Legajo 1630, Folio 119.

Archivo General de Simancas, Estado, Legajo 2636, Sin foliar.

A Chronical of the Carmelites in Persia and the Papal Mission of the XVIIth and XVIIIth centuries, Vol. II, Eyre & Spottiswood, London 1939.

Brown, Horatio F., *Calendar of State Papers and Manuscripts, Relating to English Affairs, Existing in the Archives and Collections of Venice, and in Other Libraries of Northern Italy (1592-1603)*, Vol. IX, London 1897.

Cordoba, Don Luis Cabrera de, *Relaciones de las Cosas Sucedidas en la Côte de España desde 1599 hasta 1644*, Publicadas de Real Orden, Madrid 1857.

Erdoğan, Eralp, *Safevi Devleti'nin Askerî Teşkilatı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019.

Fernández, Luiz Gil, *El Imperio Luso-Español y la Persia Safávida (1582-1605)*, Tomo I, Fundación Universitaria Española, Madrid 2006.

Figuroa, Don García de Silva y, *Comentarios de D. García de Silva y Figuroa de la embajada que de parte del rey de España don Filipe III hizo al rey Xa Abas de Persia*, Ed. Manuel Serrano y Sanz, Tomo II, La Sociedad de Bibliófilos Españoles, Madrid 1905.

Goueva, Fray Antonio de, *Glorioso Triunfo de Tres Martires Españoles, Dos Portugueses y Frailes de la Orden de San Agustin y Un Castellano Hijo de Madrid*, por Juan Gonçales, Madrid 1623.

Imízcoz, José M. Floristán, "Intérpretes de lenguas orientales en la Corte de los Austrias: tres notas prosopográficas", *Silva, Estudios de Humanismo y Tradición Clásica*, 2 (2003), pp. 41-59.

İskender Bey Münşî, *Târîh-i 'Âlem 'ârâ-yı 'Abbâsî* (History of Shah Abbas the Great), Vol. I, Çev. Roger M. Savory, Westwiew Press, USA 1930.

Livermore, H. V., *A History of Portugal*, Cambridge University Press, Great Britain

1947.

Pastor, Ludovico (Ludwig von Pastor) , *Historia de los Papas en la Época de la Reforma y Restauración Católica*, Vol. XXIII, Traducción: Ramón Ruiz Amado, S.J., Gustavo Gili, Editor, Barcelona 1941.

Relaciones de Don Juan de Persia, Real Academia Española Biblioteca Selecta de Clásicos Españoles, Madrid 1946.

Ross, Sir E. Denison, *Anthony Sherley and His Persian Adventure*, Taylor and Francis, London and New York 2005.

Schwartz, Frederich - Candi, Francesch Carreras y, *Manual de Novells Ardits Vulgarment Apellat Dietari del Antich Consell Bacceloní (1597-1602)*, Vol. VII, Henrich y Companyía, en Comandita, Barcelona 1898.

Shaw, Standford J., *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Vol I, Cambridge University Press, USA 1976.

Sherley, Sir Antony, *His Relation of his Travels into Persia*, Printed for Nathaniell Butter, and Ioseph Bagset, London 1613.